

NACIONALINĖ PILIETYBĖ KAIP TAIKYTINOS TEISĖS NUSTATYMO KRITERIJUS

Laura Liubertaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: liubert@hotmail.com

Šiame straipsnyje analizuojama ES piliečių vienodo vertinimo principo įtaką daugiašalių kolizinių taisyklių, nurodančių pilietybės valstybės teisės taikymą, turiniui ir remiantis pilietybę kaip susiejimo veiksniu. Ypatingas dėmesys straipsnyje skiriamas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos pavardžių nustatymo srityje analizei.

The article examines the impact of principle of equal treatment of the EU citizens on the competence of member states to adopt conflict of laws rules using nationality as a connecting factor and stresses the limits of the use of this connecting factor in the situations, falling within the scope of EU law. Special attention is paid to the analysis of the EUCJ case-law in the field of determination of surnames.

Įvadas

Lisabonos sutartimi padarytų pakeitimų, susijusių su piliečių iniciatyvos teise, Stokholmo programos ir jos įgyvendinimo veiksnių plano ir naujausios Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktikos analizė patvirtina, kad šiame Europos Sąjungos raidos etape Europos Sąjungą (toliau – ES, Sąjunga) reikėtų apibrėžti ne kaip neoliberalų projektą, grindžiamą ekonomine integracija, o sociodemokratinę sąjungą. ES šiandien suvokiama ne vien kaip bendra rinka, bet ir laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė, kurioje ES pilietybė, ESTT pripažįstama esminiu valstybių narių piliečių statusu, ir iš jos išplaukiančių teisių ir teisėtų interesų apsauga tapo prioritetiniu ES institucijų darbotvarkės klausimu, o ES pilie-

tis – centrine figūra, aplink kurią ši erdvė kuriama.

Kadangi ES turi tik suteiktąją kompetenciją, kai kurie su ES piliečių teisių įgyvendinimu tiesiogiai susiję santykiai vis dar reguliuojami skirtingomis valstybių narių teisės nuostatomis, o tai gali lemti asmens teisinio statuso nestabilumą. Pavyzdžiui, dėl valstybėse narėse galiojančių pavardžių sudarymo skirtumų vienoje valstybėje narėje asmuo turi vieną, kitoje – kitą pavardę, dėl to jis gali patirti didelių nepatogumų kaskart įgyvendindamas savo teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje. Atsižvelgiant į ESTT praktikoje pripažintą integracinį ES pilietybės potencialą, kyla klausimas, ar ES pilietybė – kaip esminis ES piliečių statusas ir ypač nediskriminavimo dėl pi-

lietybės principas gali apriboti valstybių narių kompetenciją tais atvejais, kai diskrecinis jos įgyvendinimas paneigtų ES piliečio teises ar apsunkintų jų įgyvendinimą. Ir, jei taip, kaip toks ribojimas galėtų pasireikšti valstybėms narėms priimant ir taikant tarptautinės privatinės teisės¹ taisykles, kurios, nors ginčo santykių tiesiogiai ir nereguliuoja, vis dėlto tam tikrais atvejais gali lemti skirtingų materialinės teisės normų taikymą dėl suinteresuotų asmenų pilietybės ar gyvenamosios vietos.

Siekiant atsakyti į prieš tai iškeltus klausimus, straipsnyje istoriniu, lyginamuoju ir sisteminiu aspektu tiriamas ES pilietybės (ypač ES piliečių vienodo vertinimo principo) ir valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintų daugiašalių kolizinių taisyklių, kurios susiejimo veiksniu laiko pilietybę, santykis. Analizuojant ESTT praktiką ir doktriną, siekiama įvertinti pilietybės, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, atitiktį diskriminacijos dėl pilietybės draudimo principui. Be to, ypatingas dėmesys skiriamas tradicinėms pilietybių kolizijų sprendimo taisyklėms taikyti tais atvejais, kai ginčo santykiai patenka į ES teisės taikymo sritį. Galiausiai paskutinėje straipsnio dalyje analizuojami asmens teisinio statuso srityje konkuruojančių ginčo santykių lokalizavimo erdvėje kriterijų – pilietybės ir nuolatinės gyvenamosios vietos – vienalaikio taikymo padariniai ES piliečių teisėms.

Šiame straipsnyje analizuojama ES pilietybės instituto ir valstybių narių daugia-

¹ *Tarptautinė privatinė teisė* šiame straipsnyje suprantama tik kaip įstatymų kolizijai taikomos taisyklės (o terminai *tarptautinės privatinės teisės taisyklės*, *taikytinos teisės* nustatymo arba *kolizinės taisyklės* – kaip sinonimai).

šalių kolizinių normų sąlyčio problematika Lietuvos teisės doktrinoje nėra tirta, o užsienyje dažniausiai nagrinėjama neatskiriant įstatymų ir jurisdikcijos kolizijai taikytinų taisyklių. Be to, kai kurie ESTT sprendimai, nagrinėjami šiame straipsnyje, užsienio literatūroje kol kas nenagrinėti.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvai tapus ES valstybe nare įstatymų leidėjas privalo užtikrinti nacionalinių teisės aktų atitiktį Europos Sąjungos teisei, o Lietuvos teisėmai, nagrinėdami bylas, turinčias užsienio elementą, lokalizuotą ES viduje, privalo ne tik nustatyti taikytiną teisę, bet ir užtikrinti ES piliečių teises, straipsnyje analizuojami klausimai yra aktualūs ne tik moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu.

1. Nuo klasikinių ekonominių judėjimo laisvų iki ES piliečių teisių apsaugos užtikrinimo

Steigiamųjų sutarčių nuostatų gramatinė analizė rodo esant išvestinį ir papildomą ES pilietybės pobūdį², gana sąlygines ir ribotas ES piliečių teises³, o ESTT pripažįsta, kad Sąjungos pilietybe nesiekama išplėsti sutarties taikymo *ratione materiae* srities valstybės vidaus situacijoms, kurios neturi jokio ryšio su ES teise [32, 23 punktas ir jame nurodyta praktika]. Vis dėlto ESTT ES pilietybę reguliuojančias nuostatas aiškina labai plačiai.

² Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 20 straipsnio 1 dalis „Ivedama Sąjungos pilietybė. Kiekvienas *asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis*. Sąjungos pilietybė *ne pakeičia* valstybės pilietybę, o ją *papildo*“ [1].

³ Pvz., SESV 21 straipsnyje nurodyta, kad „Kiekvienas Sąjungos pilietis turi teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje *laikydamosis Sutartyse ir joms įgyvendinti priimtose nuostatose nustatytą apribojimų bei sąlygų* [1].

Sąjungos piliečio statusas pripažįstamas esminiu valstybių narių piliečių statusu [27, 31 punktas]. Jis leidžia ES piliečiams, kurie yra tokioje pačioje situacijoje, steigiamųjų sutarčių taikymo *ratione materiae* srityje būti vienodai teisiškai vertinamiems, neatsižvelgiant į jų pilietybę ir nepažeidžiant šioje srityje aiškiai nustatytų išimčių⁴ [27, 31 punktas; 28, 28 punktas]. Su šiuo statusu susietos sutartyse numatytos pareigos ir teisės, tarp jų ir teisė remtis SESV 18 straipsniu visomis į ES teisės *ratione materiae* taikymo sritį patenkančiomis situacijomis [26, 62 punktas]. Generalinių advokatų Léger ir Jacobs [36, 63 punktas; 37, 61 pastraipa] ir kai kurių teisės specialistų [7, p. 88; 6, p. 1476] nuomone, tai reiškia kad kiekvienam ES piliečiui, *nepaisant jo pilietybės*, suteikiamos vienodos teisės ir pareigos, *neatsižvelgiant į tai, asmuo yra pasinaudojęs judėjimo laisve ar ne*, taip pat į tai, asmens gyvenamoji vieta yra jo pilietybės valstybėje ar kitoje valstybėje narėje.

Įtvirtinus ES pilietybę, nediskriminavimo principas taikomas visomis į ES teisės taikymo sritį patenkančiomis situacijomis, nereikalaujant sąsajos su viena iš ekonominių⁵ judėjimo laisvių. Turint valstybės narės pilietybę *per se* sukuriamas asmens ryšys su Europos Sąjunga, nes jam suteikiamas ES piliečio statusas, todėl reikavimas būti pasinaudojus laisvo judėjimo teise, kad tokiam asmeniui būtų taikoma ES teisė, laikytinas pertekliniu. Be to, kiek

tai susiję su ES piliečių teisėmis, beveik nebeliko išimtinai vidaus situacijų⁶: daugiau dėmesio skiriama ne sienos kirtimo elementui, o situacijos sąsajai su ES teise [38, 133 *et seq.* punktai]. Maža to, atvirkštinė diskriminacija, nors ir leidžiama tokiose srityse, kurios nėra visiškai suderintos ES teisėje, pavyzdžiui, profesinio mokymo srityje, tačiau tais atvejais, kai asmuo savo pilietybės valstybėje ar kitoje valstybėje narėje reikalauja užtikrinti jo kaip ES piliečio teises, pilietybė negali lemti skirtingo ES teisės taikymo [20, p. 634]. Kitaip sakant, ES pilietybė ne tik išplėtė nediskriminavimo principo taikymo sritį, bet ir lėmė išimtinai vidaus situacijų ir atvirkštinės diskriminacijos koncepcijų susiaurinimą [18]. Arba, kaip drąsiai nurodo G. Davies, dėl ES pilietybės steigiamųjų sutarčių materialinės taikymo srities koncepcija neteko prasmės: jei asmuo, patenkantis į ES teisės *ratione personae* taikymo sritį, patiria diskriminaciją, visiškai nesvarbu kokioje srityje, tokia diskriminacija draudžiama. Maža to, šio teisės specialisto teigimu, ekonomines judėjimo laisves garantuojančios Sutarties nuostatos galėtų būti panaikintos ir tai tebtų labiau estetinis, bet ne teisinis pakeitimas [9, p. 193–199].

Tą patvirtina ir naujausia ESTT praktika. Sprendime *Zhu ir Chen* teismas pripažino, kad vienos valstybės narės piliečio, gimusio kitoje valstybėje narėje, bet dar niekada nesinaudojusio judėjimo laisve, padėties negalima laikyti išimtinai vidaus situacija, taip atimant iš jo galimybę nau-

⁴ Kaip taikliai pažymi Jo Shaw, šis teiginys, tarsi mantra kartojamas ESTT sprendimuose, rodo ESTT siekį išplėsti ankstesnėje praktikoje apibrėžtas laisvo asmenų judėjimo ribas [40, p. 15].

⁵ *Ekonominių judėjimo laisvių* terminas, vartojamas šiame straipsnyje, apima laisvą darbuotojų, paslaugų, prekių judėjimą ir įsisteigimo laisvę.

⁶ Situacija, neturinčia jokio tarpvalstybinio (ES, bet ne pagal tarptautinę privatinę teisę) elemento, kai, ESTT žodžiais, „visi svarbūs elementai apsiriboja viena valstybe nare“.

dotis ES teisės nuostatomis, reglamentuojančiomis asmenų judėjimo ir apsigyvenimo laisvę [30, 19–20 punktai]. Sprendimuose *Grunkin ir Paul* ir *García Avello*⁷ konstatuota, kad vienos valstybės narės piliečiai, teisėtai gyvenantys kitos valstybės narės teritorijoje, turi ryšį su ES teise. Šios išvados nepaneigia ir tai, kad suinteresuoti asmenys yra ir valstybės narės, kurioje jie nuo gimimo gyvena (t. y. nėra pasinaudoję laisvo judėjimo teise), piliečiai, ir dėl to tik šią pilietybę minėta valstybė pripažįsta [33, 17 punktas; 29, 27–28 punktai]. Be to, ESTT praktikoje įtvirtintas principas, pagal kurį, nepaisant to, kad pagal galiojančią ES teisę tam tikrus santykius reglamentuojančios taisyklės priklauso valstybių narių kompetencijai, įgyvendindamos šią kompetenciją jos privalo laikytis ES teisės, nebent situacija būtų susiklosčiusi valstybės viduje ir neturėtų jokio ryšio su ES teise⁸.

Kitaip sakant, ES pilietybės institutas sudarė sąlygas ne tik padidinti asmenų, kurie naudojasi ES garantuojamomis teisėmis, ratą, bet ir į nacionalinių teisės normų atitikties ES teisei kontrolės sritį įtraukti sritis, kuriose tokia kontrolė buvo neįsivaizduojama iki Maastrichto sutarties įsigaliojimo. Taip ES pilietybė tapo įrankiu daryti įtaką valstybių narių nacionalinei teisei tose srityse, kuriose ES neturi kompetencijos arba tokios kompetencijos nėra įgyvendinusi [17, p. 306].

Atsižvelgiant į tai, kad ES teisės viršenybės principas taikomas visoms valstybės narės teisės nuostatomis (nesvarbu,

kokiai teisės šakai jos priskiriamos pagal nacionalinę teisę), akivaizdu, kad valstybės narės pirmiau išdėstytų principų, ypač nediskriminavimo dėl pilietybės, privalo laikytis ir tada, kai priima ir / ar taiko tarptautinės privatinės teisės taisyklės. Todėl kyla klausimas, ar tokios valstybėse narėse taikomos kolizinės taisyklės, kurios taikytiną teisę nustato pagal suinteresuoto asmens pilietybę, yra suderinamos su fundamentalia ES piliečių teise būti vienodai vertinamais nepaisant pilietybės. Kita vertus, jei tokios taisyklės, kurios iš pirmo žvilgsnio vertintinos kaip diskriminuojančios dėl pilietybės, vis dėlto laikytinos suderinamomis su ES teise, kyla klausimas, ar ES pilietybė, kaip ji aiškinama ESTT praktikoje, turi įtakos jas taikant.

2. Daugiašalės kolizinės taisyklės, nurodančios asmens pilietybės teisės taikymą, ir ES piliečių teisė būti vienodai vertinamiems

Tarptautinės privatinės teisės normos įtvirtina mechanizmą, skirtą nustatyti, su kuria valstybe teisinė situacija ar santykis yra glaudžiausiai susijęs ir atitinkamai, kurios valstybės materialinė teisė turi būti taikoma, bei kokie turėtų būti pagal kitas teisės sistemas priimtų sprendimų ar atliktų teisinių veiksmų padariniai ir pripažinimas. Remiantis *Savigny* doktrina, klasikinės daugiašalės⁹ kolizines taisyklės, taikytiną teisę nustatančios pagal įvairius susiejimo veiksnius, tradiciškai laikomos netiesioginėmis, neutraliomis ir abstrakčiomis. Kitaip sakant, daugiašalės kolizinės taisyklės teisinių santykių tiesiogiai nereguliuoja,

⁷ ESTT sprendimas kritikuotas dėl pernelyg plataus ES teisės aiškinimo. Žr., pvz., P. Lagarde [13, p. 197].

⁸ Žr., pvz., ESTT sprendimus [29, 25 punktas; 31, 19 punktas, 34, 44 punktas ir jame nurodyta praktika].

⁹ Kurios gali nurodyti *lex fori* arba užsienio valstybės teisės taikymą.

be to, taikytinos teisės pasirinkimo nesieja su koku nors konkrečiu rezultatu, t. y. nesigilina į teisės, kurios taikymą nurodo, turinį.

Dėl tokios specifinės struktūros ir funkcijų dauguma kolizinių taisyklių nekelia abejonių dėl jų atitikties ES teisei. Vis dėlto tais atvejais, kai kolizinė taisyklė nurodo, kad taikytina teisė turi būti nustatoma pagal suinteresuoto asmens pilietybę¹⁰, kyla klausimas, ar tokį iš pirmo žvilgsnio diskriminuojantį kriterijų taikanti *tiesiogiai ginčo santykio nereguliuojanti* taisyklė *per se* gali būti diskriminuojanti, todėl neatitinkanti ES teisės.

ES teisėje įtvirtintą nediskriminavimo principą aiškinant siaurai, t. y. tik kaip draudžiantį diskriminaciją dėl pilietybės, akivaizdu, kad, pavyzdžiui, sprendime *Garcia Avello* nagrinėta Belgijos kolizinė taisyklė, pagal kurią asmenų civilinė būklė reglamentuojama jų *pilietybės valstybės* teisės aktais, negali būti laikoma diskriminacine. Pilietybė kaip kriterijus šiuo atveju taikomas ne siekiant suteikti privilegijų Belgijos piliečiams, o nustatyti valstybės teisės sistemą, su kuria ginčo santykis glaudžiausiai susijęs. Be to, ši taisyklė nurodo, kad Belgijos piliečių ir Belgijoje gyvenančių užsieniečių civilinės būklės klausimai nagrinėjami pagal jų *pilietybės valstybės teisę*, taip Belgijos teisės taikymo sritis užsieniečių atžvilgiu neišplečiama.

Vis dėlto diskriminacijos draudimas – vienodo požiūrio principas – ES teisėje apima ne vien pilietybės klausimus. Jis paprastai laikomas bendru reikalavimu, pagal kurį panašios situacijos neturėtų būti verti-

namos skirtingai, o skirtingos – vienodai, jei toks vertinimas negali būti objektyviai pagrįstas [29, 31 punktas ir jame nurodyta praktika]. Todėl kyla klausimas, ar Belgijos kolizinė taisyklė, kuri lemia skirtingų valstybių materialinės teisės taikymą Belgijos piliečiams ir užsieniečiams, dėl ko Belgijos piliečiai gali atsidurti geresnėje (ar blogesnėje) padėtyje nei kitų valstybių narių piliečiai, nepažeidžia vienodo vertinimo principo.

Viename iš pirmųjų sprendimų (*Walt Wilhelm*), kuriuose nagrinėta kolizinės taisyklės, nurodančios pilietybės valstybės teisės taikymą, atitiktis nediskriminavimo principui, ESTT konstatavo, kad pagal ES teisėje įtvirtintą nediskriminavimo principą reikia visus valstybės narės jurisdikcijoje esančius asmenis vertinti vienodai, t. y. taikyti valstybės narės teisės aktus pagal *objektyvius* kriterijus, neatsižvelgiant į asmens pilietybę, kartu nurodydamas, kad nediskriminavimo principas *neapima atvejų, kai diskriminaciją lemia valstybės narėse galiojančių teisės aktų skirtumai* [21]. Ši ESTT nuoroda į „objektyvius kriterijus“ kai kurių autorių buvo aiškinama kaip draudžianti pilietybę naudoti kaip susiejimo kriterijų¹¹. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad tuo metu, kai buvo priimtas minėtas sprendimas (1969 m.), ES teisėje nebuvo taisyklių, suteikiančių ES institucijoms kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, be to, nei šioje byloje, nei vėlesniame sprendime *Alsthom Atlantique* ESTT, analizuodamas Vokietijos materialinės teisės normų atitiktį ES teisėje įtvirtintam diskriminacijos draudimo principui, visiškai nesigilino į taikytinos teisės nustatymo

¹⁰ Plačiau apie pilietybės ir gyvenamosios vietos kriterijų taikymo priežastis B. Audit [5, p. 117–119], H. P. Mansel [17, p. 293–298].

¹¹ Pvz., M. Fallon [11, p. 128–130].

mechanizmą (t. y. į kolizines taisykles, nurodžiusias Vokietijos teisę kaip taikytiną) [22], nuoroda į „objektyvius teisės taikymo kriterijus“ vertintina kaip apibrėžianti materialinės teisės normų, o ne kolizinių taisyklių taikymo sąlygas.

Tokią išvadą ESTT patvirtino sprendime *Hoorn*, kuriame pirmą kartą tiesiogiai nagrinėjo kolizinės taisyklės, numatančios, kad darbuotojo pensija apskaičiuojama pagal jo *pilietybės valstybės teisę*, atitiktį nediskriminavimo principui. Nagrinėjamoje byloje kolizinės taisyklės taikymas lėmė, kad Nyderlandų piliečių pensija, apskaičiuojama pagal Nyderlandų materialinės teisės normas, buvo mažesnė už tą, kurią būtų gavę Vokietijos piliečiai pagal Vokietijos teisę. Vis dėlto ESTT sprendime nurodė, kad diskriminacija šiuo atveju kyla ne dėl to, jog taikytinos teisės nustatymo kriterijus yra pilietybė, o todėl, kad skiriasi Vokietijos ir Nyderlandų materialinės teisės normos. Maža to, ESTT pripažino, kad taikytina Nyderlandų teisė užtikrina ES piliečių *nediskriminimą dėl pilietybės* [24].

Galiausiai ESTT savo praktiką patvirtino ir asmens teisinio statuso srityje sprendime *Grunkin ir Paul* nurodydamas, jog, atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjama Vokietijos kolizinė norma nurodo Vokietijos materialinę teisę, reglamentuojančią pavardes, vaiko pavardės nustatymas Vokietijoje pagal šios valstybės narės teisės aktus negali būti laikomas diskriminacija dėl pilietybės [33, ypač 20 punktas]. Taip ESTT paneigė bet kokias abejones dėl pilietybės, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, atitikties ES teisei.

Kaip taikliai nurodė generalinė advokatė E. Sharpston, Vokietijos kolizinė

taisyklė *skiria* asmenis pagal jų pilietybę, bet toks jų atskyrimas neišvengiamas, kai pilietybė yra susiejimo su tam tikra teisės sistema veiksnys. Tačiau ji *nediskriminuoja* dėl pilietybės. ES teisėje įtvirtinto diskriminacijos draudimo principo tikslas yra ne panaikinti skirtumus, kurių neišvengiamai kyla dėl asmens priklausymo vienai, o ne kitai valstybei narei, bet užkirsti kelią *kitiems* vertinimo skirtumams, pagrįstiems pilietybe ir *darantiems žalą* Sąjungos piliečiams [39, 62–66 punktai].

Pažymėtina, kad, jei ESTT būtų pripažinęs, jog pilietybė, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus, prieštarauja ES teisei, kiltų klausimas, pagal kokį kriterijų valstybės narės galėtų nustatyti taikytiną teisę asmens teisinio statuso srityje. Nuolatine, įprastą gyvenamąją vietą? Bet juk ES teisėje draudžiama ne tik tiesioginė diskriminacija dėl pilietybės, bet ir netiesioginė diskriminacija, t. y. skirtingas vienodoje situacijoje esančių asmenų vertinimas remiantis kitais, pavyzdžiui, gyvenamosios vietos, kriterijais. Kitaip sakant, būtų sudarytos sąlygos kvestionuoti visų valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklių asmens teisinio statuso srityje atitiktį ES teisei.

Tai, kad dvišalės kolizinės taisyklės, kurių ryšys – pilietybė, *per se* nėra nesuderinamos su ES teise, patvirtina ne tik ESTT praktika, bet ir nauji ES teisės aktai bei Komisijos pasiūlymai dėl ES teisės aktų paveldėjimo ir šeimos teisės srityse. Pavyzdžiui, Komisijos pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pra-

dėjimo naudoti siūloma įtvirtinti galimybę asmeniui kaip visam savo palikimui taikytiną teisę pasirinkti savo pilietybės valstybės teisę [3, 16 ir 17 straipsniai]. Tarybos reglamento (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje, 5 straipsnyje įtvirtinta galimybė sutuoktiniams pasirinkti valstybės, kurios pilietybę susitarimo sudarymo metu turi bet kuris iš sutuoktinių, teisę kaip taikytiną santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium. Nepasirinkus taikytinos teisės, Reglamento 8 straipsnyje numatyta, kad taikytina teisė valstybės, kurios pilietybę bylos iškėlimo teisme metu turi *abu* sutuoktiniai [2]. Vieno iš sutuoktinių pilietybės valstybės teisės taikymo galimybė nenumatyta, nes, pilietybės kriterijaus nesiejant su kitais, jis akivaizdžiai diskriminuotą kitą sutuoktinį [8, p. 452].

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtų galima pasakyti, kad pilietybė, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijus, *per se* nelaikytinas diskriminaciniu, nepaisant to, kad dėl jo taikymo vienos valstybės piliečių teisių apimtis gali skirtis nuo kitos valstybės narės piliečių teisių apimties. Taigi iš esmės valstybės narėms nedraudžiama ir toliau taikyti tarptautinės privatinės teisės taisyklių, kurių ryšys – pilietybė.

Vis dėlto, nors vien tai, kad susiejimo veiksmu valstybės narės pasirenka laikyti pilietybę, o ne įprastą gyvenamąją vietą (arba atvirksčiai), savaime nepažeidžia ES teisėje numatyto vienodo požiūrio reikalavimo, kitaip sakant, ES teisė šiuo požiūriu neturi įtakos valstybėse narėse galiojančių tarptautinės privatinės teisės taisyklių tu-

riniui¹², kaip parodo toliau analizuojama ESTT praktika, ES teisė gali turėti įtakos jas taikant.

3. ES teisės įtaka pilietybių kolizijų sprendimui

Vis dažniau ES piliečiai naudojami judėjimo laisve, o tai lemia dvigubą pilietybę turinčių asmenų skaičiaus augimą. Todėl teismams, prieš taikant kolizines normas, nurodančias asmens pilietybės valstybės teisės taikymą, dažnai pirmiausia tenka spręsti pilietybių kolizijas.

Tarptautinėje privatinėje teisėje dvigubos pilietybės problema nėra nauja. Tradiciškai ji sprendžiama atsižvelgiant į tai, ar suinteresuotas asmuo yra teismo vietos valstybės pilietis. Jei asmuo turi dviejų užsienio valstybių pilietybę, paprastai ieškoma efektyvi pilietybė; jei asmuo turi dvigubą teismo vietos valstybės ir kitos valstybės pilietybę, pirmenybė teikiama teismo vietos valstybės pilietybei. Šie principai iš esmės leidžia atsižvelgti tik į vieną suinteresuoto asmens pilietybę kartu ignoruojant kitą [4, 3, 5 straipsniai].

Atsižvelgiant į tai, kad asmens pilietybė tam tikrais atvejais gali lemti jo teisių apimtį, ES teisės požiūriu vienos valstybės pilietybės privilegijavimas gali būti problemiškas. Todėl, nepaisant to, kad pilietybės teisinių santykių reguliavimas (taigi ir tarptautinei privatinei teisei aktualus pilietybių kolizijų sprendimas), kaip numatyta tarptautinėje teisėje, priklauso kiekvienos valstybės narės kompetencijai¹³, jis turi būti suderinamas su ES teise.

¹² Išskyrus, žinoma, tuos atvejus, kai kolizines taisykles vienodina ES mastu.

¹³ 2004 m. spalio 19 d. sprendimo *Zhu ir Chen*, C-200/02, Rink. p. I-9925, 37 punktus.

3. 1. Efektyvios pilietybės pirmenybės principo pritaikymas ES kontekstui

Tais atvejais, kai asmuo turi ES valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę, tradicinio efektyvios pilietybės principo pirmenybės taikymas gali reikšti, kad asmuo nelaikomas valstybės narės piliečiu, todėl jam neužtikrinamos ES teisėje įtvirtintos teisės ir laisvės. Pavyzdžiui, byloje *Micheletti* Ispanijos valdžios institucijos, remdamosi Ispanijos civilinio kodekso 9.9 straipsniu, pagal kurį tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą pilietybę, efektyvia laikoma paskutinės gyvenamosios vietos valstybės pilietybė (nagrinėjamoje byloje – Argentinos pilietybė), atsisakė leisti verstis odontologo veikla asmeniui, turinčiam dvigubą Italijos ir Argentinos pilietybę, t. y. apribojo ES piliečio įsisteigimo laisvę [23].

Vertindamas minėtos Ispanijos teisės normos atitiktį ES teisei, ESTT nurodė, kad neleistina, jog viena valstybė narė apribotų kitos valstybės narės pilietybės suteikimo padarinius remdamasi tuo, kad asmuo turi ir trečiosios valstybės pilietybę, kuri pagal priimančiosios valstybės teisę yra efektyvi pilietybė ir todėl turi pirmenybę prieš kitos valstybės narės pilietybę. Analogišką sprendimą ESTT priėmė ir byloje *Saldanha*, pažymėdamas, kad tai, jog valstybės narės pilietis turi ir trečiosios valstybės, kurioje yra ir jo nuolatinė gyvenamoji vieta, pilietybę, neatima iš jo, kaip ES piliečio, teisės remtis nediskriminavimo dėl pilietybės principu, įtvirtintu ES teisėje [25].

Vadinasi, su ES teise yra nesuderinama kiekviena valstybės narės taisyklė (ar valdžios institucijų praktika), pagal kurią,

tais atvejais, kai suinteresuotas asmuo turi valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę, pirmenybė teikiama efektyviai trečiosios valstybės pilietybei ir dėl to suinteresuotas asmuo nebegali įgyvendinti savo, kaip ES piliečio, teisių.

Vis dėlto nė vienas iš aptartų ESTT sprendimų negalėtų būti aiškinamas kaip uždraudžiantis taikyti efektyvios pilietybės pirmenybės principą, nes:

- a) valstybės narės ir toliau gali taikyti šį principą tais atvejais, kai kyla dviejų trečiųjų valstybių pilietybių kolizija (t. y. kai ginčo santykiai nepatenka į ES teisės taikymo sritį);
- b) pilietybės efektyvumo kontrolė nėra draudžiama, tik įtvirtinamas reikalavimas ją taikyti nepažeidžiant ES teisės. Vadinasi, pavyzdžiui, tais atvejais, kai valstybė narė efektyviai laiko valstybės narės, o ne trečiosios valstybės pilietybę ir grėsmė ES piliečių teisėms nekyla, efektyvios pilietybės pirmenybės principas ir toliau galės būti taikomas.

Galiausiai pažymėtina, kad ESTT pateiktas efektyvios pilietybės pirmenybės principo aiškinimas negalėtų būti vertinamas kaip paneigiantis šį tarptautinėje teisėje įtvirtintą principą ir dėl pakitusios jo sampratos tarptautinėje viešojoje teisėje: šiandien valstybių narių įstatymų leidėjas yra laisvas pasirinkti, kokiai – efektyviai ar ne – pilietybei teikti pirmenybę [41, p. 32–34].

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, kad minėtuose sprendimuose ESTT nesprenė pilietybių kolizijų tarptautinės privatinės teisės požiūriu (t. y. nenurodė, kuri pilietybė turėtų nulemti taikytiną teisę), o tik siekė užtikrinti ES piliečių teisių apsaugą.

Kitaip sakant, ESTT ne paneigė efektyvios pilietybės principą, o pritaikė jį specifiniam, į ES teisės taikymo sritį patenkančiam kontekstui.

3. 2. Vienodas pilietybių vertinimas ir teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybė

Skirtingai nei valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybių kolizijos atveju, tais atvejais, kai asmuo turi dviejų valstybių narių pilietybę, efektyvios pilietybės principo taikymas nekelia jokio pavojaus jo, kaip ES piliečio, teisiniam statusui. Remiantis pirmine ES teise, ES piliečiu laikomas *bet kurios* valstybės narės pilietis. Todėl, jei dėl minėtos Ispanijos teisėje įtvirtintos taisyklės taikymo dvigubą Italijos ir Ispanijos pilietybę turintis asmuo būtų laikomas Italijos piliečiu (Italijos pilietybė būtų efektyvi), tai jis, kaip Italijos pilietis, turėtų analogiškas iš ES teisės išplaukiančias teises kaip ir Ispanijos ar bet kurios kitos valstybės narės pilietis.

Valstybės narės, suteikdamos tam tikras teises savo piliečiams, paprastai nesigilina į tai, kad jie turi kitos valstybės narės pilietybę. Tokia praktika paremta ne efektyvios pilietybės pirmenybės, o teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principu, įtvirtintu tarptautinėje ir valstybių narių teisėje. Toks sprendimas nekelia tarptautinio koordinavimo problemų, nes susijusių valstybių teisės sistemos paprastai asmeniui, kaip atitinkamos valstybės piliečiui, suteikia skirtingas, tačiau tarpusavyje suderinamas subjektyvias teises, pavyzdžiui, teisę verstis profesine veikla Ispanijoje ir Italijoje [8, p. 436]. Vis dėlto dėl skirtingo tam tikrų santykių teisinio reguliavi-

mo valstybėse narėse tam tikrais atvejais antrosios asmens pilietybės ignoravimas kelia abejonių dėl teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principo taikymo suderinamumo su ES teise.

Tokia abejonė kilo ir Belgijos teismui nagrinėjant *Garcia Avello* bylą, kurioje ginčas kilo dėl to, kad Belgijos administracinės valdžios institucijos, remdamosi Belgijos pilietybės pirmenybės principu, atsisakė pakeisti dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę turinčių nepilnamečių C. Garcia Avello vaikų pavardę, sudarytą pagal Belgijos taisykles, į tokią, kuria suinteresuotieji asmenys buvo įregistruoti konsuliniame Ispanijos ambasados skyriuje Belgijoje (t. y. Garcia Weber).

Atsakydamas į Belgijos teismo klausimą, sprendime *Garcia Avello* ESTT dar kartą pabrėžė, jog neleistina, kad viena valstybė narė apribotų kitos valstybės narės pilietybės suteikimo padarinius, reikalaudama papildomų sąlygų, kad ši pilietybė būtų pripažįstama tada, kai pageidaujama pasinaudoti sutartyje įtvirtintomis pagrindinėmis laisvėmis. Be to, ESTT nurodė, kad Belgijoje vaikai, turintys dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę, negali būti prilyginti vaikams, kurie turi tik Belgijos pilietybę, be to, Belgijos valdžios institucijų teikiama privilegija Belgijos pilietybei negali paneigti dvigubą Ispanijos ir Belgijos pilietybę turinčių vaikų, kaip ES piliečių, teisių, įtvirtintų SESV [37, 28 punktas].

Kaip nurodo generalinis advokatas Jacobs, šis sprendimas negalėtų būti aiškinaamas kaip Belgijos kolizinių normų šeimos pavardės suteikimo srityje kritika. Šiuo atveju su ES teise nesuderinamas tik tokių taisyklių taikymo būdas, t. y. automatiškas Belgijos pilietybės privilegijavimas, ir re-

zultatas – vienodas Belgijos piliečių ir dvigubą pilietybę turinčių asmenų vertinimas, kuris nagrinėjamoje byloje pripažintas pažeidžiančiu nediskriminavimo principą [37, 75 pastraipa].

Iš to plaukia, kad pagal nediskriminavimo principą reikia vienodai vertinti abiejų valstybių narių pilietybes. Maža to, pavardės nustatymo santykių kontekste valstybėse narėse įtvirtintas šeimos pavardės nustatymo teisinis reguliavimas taip pat turėtų būti vertinamas vienodai. Tačiau ši išvada galioja visoms valstybėms narėms. Kitaip sakant, jei Belgijoje vaikai, turintys dvigubą Belgijos ir Ispanijos pilietybę, negali būti prilyginti vaikams, kurie turi tik Belgijos pilietybę, Ispanijoje jie taip pat negalėtų būti prilyginti vaikams, turintiems tik Ispanijos pilietybę. Taigi, jei suinteresuoti asmenys Ispanijoje reikalautų įregistruoti jiems Belgijoje suteiktą pavardę, tai, remdamosi *Garcia Avello* sprendimu, Ispanijos valdžios institucijos negalėtų atsisakyti, nebent toks atsisakymas būtų objektyviai pagrįstas. Vadinas, netiesiogiai asmens pavardė priklauso nuo to, į kurios valstybės narės institucijas kreipiamasi, o tai neužtikrina asmens pavardės vienodumo ir yra nesuderinama ne tik su tarptautinės privatinės, bet ir su ES teisės tikslu – užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą. Deja, ESTT nenurodė, kaip išvengti tokių neigiamų padarinių.

Doktrinoje vyrauja nuomonė, kad, siekiant išvengti pavardžių skirtingumo, parenkant taikytiną teisę šeimos pavardės nustatymo srityje, būtina užtikrinti, jog bus taikoma *tik vienos* valstybės narės teisė, kuri gali būti teismo vietos, efektyvios pilietybės valstybės teisė ar kitos valsty-

bės, kurios teisės taikymą lemia kitoks susiejimo kriterijus, pavyzdžiui, suinteresuotų asmenų valia ar gyvenamoji vieta, teisė [8, p.437]. Nors sprendime *Garcia Avello* ESTT nenurodė, koks taikytinos teisės nustatymo kriterijus turėtų būti taikomas šiuo atveju, kai kurių autorių nuomone, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą, tinkamiausias kriterijus taikytinai teisei šeimos pavardės sudarymo srityje nustatyti yra suinteresuotų asmenų valia, t. y. turėtų būti taikoma suinteresuotų asmenų pasirinkta teisė [19, p. 625]. Vis dėlto, kadangi ES teisėje pasirinkimo galimybė nenumatyta, šiuo atveju būtų tiksliau kalbėti ne apie teisės pasirinkimą, o apie „pasirenkamąjį pripažinimą“, t. y. suinteresuotų asmenų valia turėtų lemti, kuris iš *konkuruojančių* (t. y. ne bet koks) valstybių narių valdžios institucijų sprendimų bus taikomas jų atžvilgiu [16, p. 159–160]. Be to, siekiant išvengti pavojaus, kad suinteresuoti asmenys, turintys dvigubą pilietybę, kiekvienu atveju, kiek tai susiję su asmens teisiniu statusu ar šeimos teise, remtųsi ta pilietybe, kuri jiems palanki, pasirinkimo galimybė neturėtų būti išplėsta į kitas asmens teisinio gyvenimo sritis, pavyzdžiui, atstovavimo neveiksniui asmeniui¹⁴ [10, p. 527].

Kitų teisės specialistų nuomone, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso (šiuo atveju – jo šeimos pavardės) stabilumą ir tęstinumą visoje ES, užtektų, kad visos valstybės narės (įskaitant ir pilietybės

¹⁴ P. Lagarde siūlo atsisakyti bendro pobūdžio pilietybių kolizijų sprendimo taisyklių, kiekvienu atveju taikant tokią, kuri yra tinkamiausia atsižvelgiant į kolizinės normos, kurios ryšys – pilietybė, prigimtį, tikslą [14, p. 29].

valstybę) pripažintų asmens pavardę, kuri jam buvo suteikta ir įregistruota gimimo ar gyvenamosios vietos valstybėje narėje [8, p. 437], arba ES lygiu turėtų būti suvienodintos kolizinės taisyklės, taikomos šeimos pavardės sudarymo srityje.

Taigi tiek efektyvios pilietybės pirmenybės, tiek šiuo atveju pažymėtina, kad ESTT neuždraudė valstybėms narėms taikyti teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principo tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą ES valstybės narės ir trečiosios valstybės pilietybę. Maža to, iš ESTT sprendimo plaukia, kad tais atvejais, kai asmuo turi dvigubą valstybių narių pilietybę, teismo vietos valstybės privilegijavimas *per se* nelaikomas diskriminacija. Pavyzdžiui, jei ieškovai pagrindinėje byloje būtų siekę Belgijoje įregistruoti pavardę, sudarytą pagal Belgijos, o ne pagal Ispanijos taisykles, tai teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principo taikymas nebūtų lėmęs šių asmenų diskriminacijos. Be to, kaip nurodo ESTT, vienodas skirtingoje situacijoje esančių asmenų, turinčių tik Belgijos pilietybę, ir dvigubą pilietybę turinčių asmenų vertinimas (o kartu ir teismo vietos valstybės pilietybės privilegijavimas) gali būti laikomas suderinamu su ES teise, jei jis objektyviai pagrįstas.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tiek efektyvios pilietybės pirmenybės, tiek teismo vietos valstybės pilietybės pirmenybės principą valstybės narės turi taikyti taip, kad nepažeistų ES piliečių teisių. Kitaip sakant, pozityvių pilietybės konfliktų sprendimas kiekvienu konkrečiu atveju privalo užtikrinti ES teisės tikslų pasiekimą [13, p. 193], tam reikia lanksčiai taikyti minėtus principus [14, p. 29].

4. Pilietybės ir kitų taikytinos teisės nustatymo veiksmų sąsaja ES teisės kontekste

Sprendime *Garcia Avello* nurodęs, kad asmenys, turintys dvigubą pilietybę, negali būti vertinami kaip vienos valstybės narės piliečiai, ESTT kartu netiesiogiai nurodė, kad vienodai turėtų būti vertinamas ir jų teisinis statusas, įgytas abiejose valstybėse narėse. Vis dėlto toks vienodas asmens teisinio statuso, įgyto skirtingose valstybėse narėse, vertinimas kartais yra neįmanomas.

Pavyzdžiui, asmens teisinio statuso srityje valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje konkuruoja du ginčo lokalizavimo erdvėje kriterijai: *pilietybė* ir *gyvenamoji vieta*. Kadangi ES teisės aktų leidėjas nenusprendė, kuris iš šių kriterijų turėtų būti taikomas, vadovaujantis vienodo požiūrio principu *pilietybei* ir *gyvenamajai vietai* turi būti suteikta lygiavertė reikšmė. Kitaip sakant, valstybės narės yra laisvos nuspręsti, koku susiejimo veiksmu vadovautis [39, 65–66 punktai] Vis dėlto dėl vienodo vertinimo principo šių dviejų kriterijų ir atitinkamai skirtingų materialinių normų (pvz., šeimos pavardės nustatymo srityje¹⁵) taikymas valstybėse narėse tam tikrais atvejais gali lemti nestabilius teisinius santykius (angl. – „limping legal relations“), pvz., skirtingas pavardes) [17, p. 294]. Kyla klausimas, kaip tada užtikrinti ES piliečių laisvo judėjimo teises tuo atveju, kai dėl vienoje valstybėje narėje taikomo pilietybės, kitoje – gyvenamosios vietos kriterijaus keičiasi asmens, judančio ES viduje, statusas, o tai, anot ESTT, gali

¹⁵ Palyginti žr. g. a. Jacobs išvadą byloje *Garcia Avello* [37].

trukdyti įgyvendinti SESV 21 straipsnyje įtvirtintą teisę laisvai judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje [29, 36 punktas; 33, 23–28 punktai].

Į šį klausimą ESTT iš dalies atsakė *Grunkin ir Paul* byloje, kurioje ginčas kilo dėl Vokietijos piliečių vaiko, gimusio Danijoje, pavardės, sudarytos pagal Danijos taisyklės („Grunkin-Paul“), pripažinimo Vokietijoje. Šioje, kaip ir *Garcia Avello* byloje, ESTT nesprendė, kuris kriterijus – pilietybės ar gyvenamosios vietos – turėtų būti taikomas pavardės nustatymo srityje (t. y. nepaneigė nė vieno iš jų taikymo galimybės), tačiau nurodė, kad valstybių narių argumentai dėl Vokietijos kolizinės taisyklės, kuri nurodo pilietybės valstybės teisės taikymą, *nėra tokie svarbūs*¹⁶, kad galėtų pateisinti valstybės narės kompetingų valdžios institucijų atsisakymą pripažinti kitoje valstybėje narėje, kurioje vaikas gimė ir nuo gimimo gyvena, nustatytą ir įregistruotą jo pavardę [39, 31 punktas]. Taip tarsi atsakydamas į doktrinoje išsakytą kritiką dėl *Garcia Avello* sprendimo, ESTT nurodė, kad, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą, asmens pavardė, suteikta jo gyvenamosios vietos valstybėje narėje, turėtų būti pripažinta jo pilietybės (ir kitose) valstybėje narėje.

Taip ESTT išskyrė dvi situacijas: asmens statuso įgijimo ir kitoje valstybėje narėje įgyto statuso pripažinimo. Tais atvejais, kai kyla asmens statuso įgijimo klausimas, valstybės narės ir toliau gali taikyti jų tarptautinėje privatinėje teisėje įtvirtintas taisykles (su prieš tai aptartomis išly-

gomis) [33, 20 punktas]. Tačiau jei asmuo siekia, kad teismo vietos valstybėje būtų pripažintas jo statusas, įgytas kitoje valstybėje narėje, ESTT, panašiai kaip teismų sprendimų pripažinimo atveju, draudžia atsisakyti pripažinti tokį statusą vien dėl to, kad jis įgytas pagal kitokias materialines normas nei tos, kurių taikymą nurodytu teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės, taikančios kitokį susiejimo veiksni [15, p. 86]. Kitaip sakant, būtinybė užtikrinti ES piliečių teises lemia, kad tais atvejais, kai kalbama apie asmens teisinio statuso stabilumo užtikrinimą, pirmenybė turėtų būti teikiama ne valstybių narių tarptautinės privatinės teisės taisyklėms, o ES teisėje įtvirtintam laisvo judėjimo principui.

Vis dėlto šiuo sprendimu ESTT neužtikrina, kad asmens teisinis statusas, įgytas kitoje valstybėje narėje, bus pripažintas kiekvienu atveju: valstybės narės dėl svarių priežasčių (pvz., prieštaravimo viešajai tvarkai) ir toliau gali atsisakyti pripažinti asmens teisinį statusą, įgytą kitoje valstybėje narėje [33, 21 punktas].

Tą patvirtina ir ESTT sprendimas byloje *Sayn-Wittgenstein*, kurioje ginčas kilo dėl Austrijos kompetentingos institucijos sprendimo ištaisyti *Ilonkos Sayn-Wittgenstein* pavardės įrašą gimimų knygoje (Vokietijoje suteikta ir Austrijoje patvirtinta pavardė, sudaryta pagal apeliančios pilietybės valstybės teisę, – *Fürstin von Sayn-Wittgenstein* vėliau buvo ištaisyta į *Sayn-Wittgenstein*).

Remiantis ESTT išaiškinimu sprendime *Sayn-Wittgenstein*, ES piliečių laisvo judėjimo teisių kontekste su viešąja tvarka susijusios objektyvios priežastys (panašiai kaip tarptautinės privatinės teisės srityje, viešosios tvarkos išlyga) gali pateisinti atsi-

¹⁶ Ši formuluoatė suponuoja, kad tam tikrais atvejais gali būti svarbių argumentų, kurie pateisintų pilietybės, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijaus, „viršenybę“ nuolatinės gyvenamosios vietos kriterijaus atžvilgiu.

sakymą pripažinti valstybės narės piliečio pavardę, suteiktą kitoje valstybėje narėje, su sąlyga, kad toks atsisakymas yra proporcingas siekiamam tikslui. Viena iš tokių priežasčių galėtų būti siekis užtikrinti visų piliečių lygybės principą, tuo tikslu draudžiant savo piliečiams įgyti, turėti ar naudoti pavardėse aristokratiškus titulus arba aristokratiškumą nurodančius elementus, dėl kurių kitiems galėtų susidaryti įspūdis, kad toks asmuo turi tokį rangą [35].

Pažymėtina, kad šioje byloje, skirtingai nei *Grunkin ir Paul* byloje, susijusių valstybių – Austrijos ir Vokietijos – kolizinės taisyklės nurodė Vokietijos, kaip pilietybės valstybės, teisės taikymą, todėl ESTT sprendimas turėtų būti aiškinamas kaip suteikiantis galimybę valstybėms narėms dėl objektyvių priežasčių nepripažinti kitoje valstybėje narėje įgyto asmens teisinio statuso net ir tais atvejais, kai jis nustatomas remiantis analogišku susiejimo veiksmu. Iš sprendimo *Sayn-Wittgenstein* analizės plaukia, kad, siekiant užtikrinti asmens teisinio statuso stabilumą ES lygiu, neužtektų vien suvienodinti kolizines taisykles pavardės nustatymo srityje.

Tokią išvadą patvirtina ir ESTT sprendimas *Vardyn*, kuriame ESTT konstatavo, kad Lietuvos Respublikos siekis apsaugoti valstybinę kalbą nustatant toje kalboje taikomas rašybos taisykles yra teisėtas tikslas, kuriuo remdamasi Lietuvos Respublika gali atsisakyti pakeisti pagrindinėje byloje dalyvaujančios Sąjungos piliečių poros bendrą pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės (Lenkijos) išduotuose civilinės būklės aktuose, laikantis tos valstybės narės rašybos taisyklių, su sąlyga, kad toks atsisakymas nesukelia Sąjungos piliečiams didelių administraci-

nių, profesinių ir asmeninių nepatogumų. O jei sukelia – toks atsisakymas bus suderinamas su ES teise tik jei jis yra būtinas ir proporcingas siekiant apsaugoti valstybinės kalbos interesus [36].

Natūraliai kyla metodinis klausimas: ar tarptautinės privatinės teisės taisyklės bus pakeistos pripažinimo principu. Ne. Tarptautinė privatinė teisė neišnyks: asmens gimimo vietos valstybės kolizinės taisyklės ir toliau bus taikomos, siekiant nustatyti, pagal kurios valstybės teisę turėtų būti sudarytos pavardės; kita vertus, valstybės, kurioje prašoma pripažinti asmens teisinį statusą, kolizinės taisyklės ir toliau bus taikomos be apribojimų tose srityse, kuriose ES teisė netaikoma [16, p. 135 *et seq.*].

Tiesa, kaip įrodo sprendimas *Sayn-Wittgenstein*, dėl ES teisės įtakos valstybių narių kolizinės taisyklės asmens teisinio statuso (ypač pavardės suteikimo) srityje iš dalies praras savo svarbą.

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, kad, remiantis ESTT praktika, pilietybė, kaip susiejimo veiksnys, nors *per se* nėra suderinamas su ES teise, vis dėlto valstybės narės negali jo taikyti tais atvejais, kai dėl jo taikymo gali būti pažeistos ES piliečių teisės, pavyzdžiui, nepripažinta asmens pavardė, įgyta pagal materialinę teisę, kurios taikymą nurodo kitos valstybės narės kolizinės normos, įtvirtinančios kitoki susiejimo veiksnį, nebent toks taikymas būtų pagrįstas objektyviomis priežastimis. Kartu pažymėtina, kad tokios objektyvios priežastys gali pateisinti asmens statuso, įgyto kitoje valstybėje narėje, nepripažinimą net ir tais atvejais, kai kitos valstybės narės kolizinės normos nurodo tos pačios materialinės teisės taikymą (t. y. įtvirtina tą patį susiejimo veiksnį), kokį būtų nuro-

džiusios ir teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės.

Išvados

ES pilietybės institutas, nors ir padidino asmenų, kurie naudojami ES garantuojamomis teisėmis, ratą ir į atitikties ES teisei kontrolės sritį įtraukė valstybių narių tarptautinės privatinės teisės normas tose srityse, kuriose ES dar neturi kompetencijos arba tokios kompetencijos nėra įgyvendinusi, tačiau nepadarė įtakos valstybėse narėse galiojančių tarptautinės privatinės teisės taisyklių, kurios susiejimo veiksmu laiko pilietybę, turiniui. Remiantis ESTT praktika, valstybių narių kolizinės taisyklės, nurodančios pilietybės valstybės teisės taikymą, *per se* nėra nesuderinamos su vieno ES piliečių vertinimo principu, todėl ir toliau gali būti taikomos. Vis dėlto poreikis užtikrinti ES piliečių teises turėjo įtakos pilietybei, kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijui, įtvirtintam valstybių narių tarptautinėje privatinėje teisėje, taikyti:

- a) ES teisės taikymo srityje pilietybė kaip susiejimo veiksnys balansuoja tarp ES teisėje įtvirtinto vienodo ES piliečių vertinimo principo ir būtinybės nustatyti glaudžiausiai su ginčo santykiu susijusių valstybės teisės sistemą. Dėl to tradiciškai taikomi pilietybių kolizijų sprendimai, kuriais pirmenybė suteikiama teismo vietos valstybės ar efektyviai pilietybei, ES teisės kontekste gali būti taikomi tik tiek, kiek jie nepažeidžia ES piliečių teisių;
- b) nesant objektyvių priešasčių valstybės narės negali taikyti pilietybės kaip taikytinos teisės nustatymo kriterijaus tais atvejais, kai dėl jo taikymo gali būti pažeistos ES piliečių teisės, pavyzdžiui, nepripažinta asmens pavardė, įgyta pagal materialinę teisę, kurios taikymą nurodo kitoks susiejimo veiksnys (pvz., gyvenamoji vieta), įtvirtintas kitos valstybės narės kolizinėse taisyklėse.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *OL 2008 C 115*, p. 1.
2. 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje. *OL 2010 L 343*, p. 10.
3. 2009 m. spalio 14 d. Komisijos pasiūlymas (KOM (2009) 154 galutinis) dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti.

4. 1930 m. balandžio 12 d. Hagos konvencija dėl tam tikrų klausimų, susijusių su pilietybės įstatymų kolizija. *Recueil des traités de la Société des Nations*, 179 t., p. 89.

Specialioji literatūra

5. AUDIT, B. *Droit international privé. Quatrième édition*. Paris: Economica, 2006.
6. AUDIT, M. 2003 m. spalio 2 d. ESTT sprendimo *Garcia Avello* komentaras. In *Recueil Dalloz*, 2004.
7. BALLARINO T., UBERTAZZI B. On Avello and other Judgments: a New Point of Departure in the Conflict of Laws. In *Yearbook of Private International Law*, 2004, Vol. VI.

8. BASEDOW, J. *Le rattachement à la nationalité et les conflits de nationalité en droit de l'Union européenne*. In *Revue critique de droit international privé*, 2010, No 3.
  9. DAVIES, G. *Nationality Discrimination in the European Internal Market*. Haga: Kluwer Law International, 2003.
  10. ESCÁMEZ, Q. A., Derecho comunitario, derechos fundamentales y denegación del cambio de sexo y apellidos: ¿un orden público europeo armonizador? (a propósito de las SSTJCE, asuntos K.B. y García Avello). In *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 2004.
  11. FALLON, M. Les conflits de lois et de juridictions dans un espace économique intégré: l'expérience de la Communauté européenne. In *Recueil des cours de l'Académie de droit international*, tome 253, 1995.
  12. ILIOPOULOU, A. What's in a name? Citoyenneté, égalité et droit au nom. A propos de l'arrêt *Garcia Avello*, CJCE, 2 octobre 2003 (affaire C-148/02). In *Revue trimestrielle de droit européen*, 2004.
  13. LAGARDE, P. 2003 m. spalio 2 d. ESTT sprendimo *Garcia Avello* komentaras. In *Revue critique de droit international privé*, 2004.
  14. LAGARDE, P. Vers une approche fonctionnelle du conflit de nationalités. In *Revue critique de droit international privé*, 1988.
  15. LAGARDE, P. 2008 m. spalio 14 d. sprendimo *Grunkin ir Paul*, C-353/06, komentaras in *Revue critique de droit international privé*, 2009.
  16. LEHMANN, M. What's in a Name? Grunkin-Paul and Beyond. In *Yearbook of Private International Law*, Vol X, 2008.
  17. MANSEL, H. P. The Impact of the European Union's Prohibition of Discrimination and the Right of Free Movement of Persons on the Private International Law Rules of Member States – With comments on the *Sayn-Wittgenstein* case before the European Court of Justice. In Boele-Woelki, K. et al. (eds) *Convergence and Divergence in Private International Law – Liber Amicorum Kurt Siehr*. Haga: Eleven International Publishing – Schulthess, 2010.
  18. O'LEARY, S. *The Evolving Concept of Community Citizenship, From the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Haga: Kluwer Law International, 1997.
  19. PATAUT, E. Citoyenneté de l'Union européenne et nationalité étatique. In *Revue trimestrielle de droit européen*, 2010.
  20. REICH, N., HARBACEVICA, S. Citizenship and Family on Trial: a Fairly Optimistic Overview of Recent Court Practice with Regard to Free Movement of Persons. In *Common Market Law Review*, Vol. 40, 2003.
- ESTT sprendimų sąrašas**
21. 1969-02-03 *Walt Wilhelm*, 14/68 (Rink. p. 1).
  22. 1991-01-24 *Alsthom Atlantique*, C-339/89 (Rink. p. I-107).
  23. 1992-07-07 *Micheletti*, C-369/90 (Rink. p. I-4239).
  24. 1994-04-28 *Hoorn*, C-305/92 (Rink. p. I-1525).
  25. 1997-10-02 *Saldanha*, C-122/96 (Rink. p. I-05325).
  26. 1998-05-12 *Martínez Sala*, C-85/96 (Rink. p. I-2691).
  27. 2001-09-20 *Grzelczyk*, C-184/99 (Rink. p. I-6193).
  28. 2002-07-11 *D'Hoop*, C-224/98 (Rink. p. I-06191).
  29. 2003-10-02 *Garcia Avello*, C-148/02 (Rink. p. I-11613).
  30. 2004-10-19 *Zhu ir Chen*, C-200/02 (Rink., p. I-9925).
  31. 2005-07-12 *Schempp*, C-403/03 (Rink. p. I-6421).
  32. 2006-10-26. *Tas-Hagen ir Tas*, C-192/05 (Rink. p. I-10451).
  33. 2008-10-14 *Grunkin ir Paul*, C-353/06 (Rink. p. I-7639).
  34. 2010-03-02 *Rottmann*, C-135/08 (dar neskelbtas Rinkinyje)
  35. 2010-12-22 *Sayn-Wittgenstein*, C-208/09 (dar neskelbtas Rinkinyje).
  36. 2011-05-12 *Vardyn*, C-391/09 (dar neskelbtas Rinkinyje).
- Kiti šaltiniai**
37. 1995-11-14 generalinio advokato Léger išvada byloje *Boukhalfa*, C-214/92 (Rink. p. I-2253).
  38. 2003-05-22 generalinio advokato Jacobs išvada byloje *Garcia Avello*, C-148/02 (Rink. p. I-11613).
  39. 2007-06-28 generalinės advokatės E. Sharpston išvada byloje Prancūzų bendruomenės vyriausybė ir Valonijos vyriausybė prieš Flandrijos vyriausybę, C-212/06 (Rink., p. I-01683).
  40. 2008-04-24 generalinės advokatės E. Sharpston išvada byloje *Grunkin ir Paul*, C-353/06 (Rink., p. I-7639).

41. SHAW, J. Citizenship: Contrasting Dynamics at the Interface of Integration and Constitutionalism, University of Edinburgh School of Law Working Paper 2010/14.

42. DUGARD, J. R. *Draft Articles on Diplomatic protection with commentaries*, 2006. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-12]. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf>.

LE RATTACHEMENT À LA NATIONALITÉ À L'ÉPREUVE DE LA CITOYENNETÉ EUROPÉENNE

Laura Liubertaitė

R é s u m é

Dans cet article, l'auteur analyse l'influence de la citoyenneté européenne sur le rattachement à la nationalité en droit international privé des Etats membres.

Les deux premières parties de cet article sont dédiées à l'analyse des dispositions du droit primaire ainsi qu'à la jurisprudence de la CJUE concernant la possibilité d'adopter le critère du rattachement à la nationalité dans les domaines de droit international privé qui relèvent de la compétence des Etats membres. L'auteur conclut que la seule adoption des règles bilatérales de conflit de lois qui désignent la loi nationale ne violent pas le principe de non discrimination.

La troisième et la quatrième partie de l'article

visent à analyser la compatibilité d'application du critère du rattachement à la nationalité avec le principe de non discrimination. L'auteur constate que lorsqu'il s'agit des situations de conflits de nationalités les Etats membres ne peuvent appliquer les principes traditionnels (la nationalité effective et la prépondérance de la nationalité du for) que lorsqu'ils assurent les droits des citoyens européens. En outre, l'auteur remarque qu'en cas de concurrence des critères du rattachement divergents, le droit européen oblige les Etats membres de reconnaître la situation juridique créée dans l'autre Etat membre, sauf s'il y a des raisons spécifiques susceptible, le cas échéant, de s'opposer à la reconnaissance.

Įteikta 2011 m. sausio 29 d.

Priimta publikuoti 2011 m. birželio 15 d.